

Gizela Zborowska

Rekonstrukcja obrazu tablicowego z 96 części

Ochrona Zabytków 20/3 (78), 48-52

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

5. Ruhemann H.: *Vacuum Relining using a Heated Rubber Mat*. Studies in Conservation 5 (1960) No. 1. pp. 17—18.

6. Słabczyński S.: *The Large Vacuum Hot-Table for Wax-Relining of Paintings in the Conservation Department of the Tate Gallery*. Studies in Conservation 5 (1960) No. 1 pp. 1—15.

7. Straub R. E.: *Nachteile des Doublierens auf dem Vacuum Heitzisch und Wege zu ihrer Behebung*. Maltechnik 71 (1965) Nr. 4, s. 97—102.

8. Woltersch: *Doerner-Institut, Bayerische Staatsgemäldesammlungen*. Studies in Conservation 5 (1960) No. 1. pp. 18—20.

TABLE À DÉPRESSION RÉCHAUFFÉE — À LA SECTION D'ÉTUDES SUR LA CONSERVATION DES OEUVRES D'ART DE L'ACADÉMIE DES BEAUX-ARTS DE CRACOVIE

La plaque de duralumin PA6 (1950 mm × 1400 mm), fixée sur un statif, est réchauffée par des radiateurs montés stablement sur des isolateurs sur un panneau d'amiante. Les éléments de chauffage sont repartis en deux circuits, dont l'un réchauffe la partie centrale de la table et l'autre, les rebords. Chaque circuit est commandé séparément par un système de réglage transistor muni d'éléments capteurs de résistance en cuivre contactant la partie intérieure de la plaque. Le réglage de la température se fait automatiquement de 30° à 150° C et l'écart de température distribuée à la surface de la table n'excède pas $\pm 2^{\circ}\text{C}$.

Le chauffage de la surface de la table à 60° C demande 20 minutes et le refroidissement s'obtient à l'aide d'un ventilateur placé au-dessous du niveau de la table. Trois orifices d'extraction se trouvant dans le plateau de la table sont reliés par conducteurs passant par une valve à vide à une pompe rotative MP5. La valve à vide munie d'un manomètre gradué de 0-1 kG/cm², permet de maintenir la pression à un niveau donné. Les tessaux garnis de caoutchouc et maintenus par des charnières aux rebords de la table servent à la fixation d'une membrane à la surface de la table, durant l'évacuation de l'air à l'aide de la pompe.

GIZELA ZBOROWSKA

REKONSTRUKCJA OBRAZU TABLICOWEGO Z 96 CZĘŚCI

W czerwcu 1963 r. Studium Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Krakowie otrzymało do konserwacji późnośredniowieczny obraz tablicowy ze zbiorów prywatnych rodziny Pochwalskich¹. Obraz o wymiarach 1,75 × 1,35 m przedstawia tzw. Małą Świętą Rodzinę — na pierwszym planie siedzące postacie Marii z Dzieciątkiem i św. Anny, w głębi św. Józef i Joachim na złotym tle, wytłaczanym w geometryczny wzór.

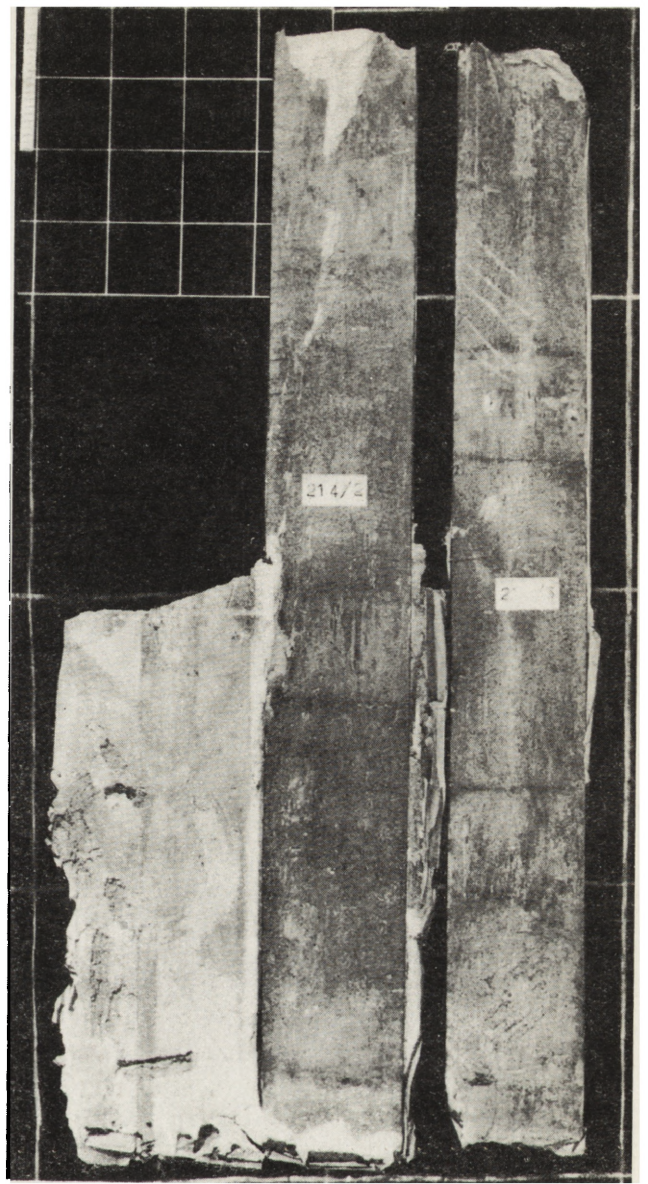
Cechy stylistyczne i ikonograficzne obrazu oraz jego budowa technologiczna są typowe dla małopolskiego malarstwa cechowego początku XVI w.

Przeprowadzone badania pozwoliły określić budowę technologiczną obrazu: podobrazie jest złożone z siedmiu desek lipowych, wzmocnione dwoma spągami (niezachowanymi), na spoinach desek zaklejone paskami płótna lnia- nego i pakułami, zagruntowane kilkuwarstwo-

wą zaprawą kredową — ostatnia warstwa gładko szlifowana, przesycona spoiwem temperowym. Główne zarysy kompozycji wykonane czarną farbą. Podmalówka położona temperą kryjąco, wykończona laserunkami modelującymi detale. Użyta paleta: biel ołwiowa, ugień naturalny, cynober naturalny, zieleń górską, azuryt, czerń z kości. Płaszczyzny wzoru geometrycznego założone złotem płatkowym na pulmencie, na grubszej w tych miejscach zaprawie kredowej.

W chwili przekazania do konserwacji obraz był silnie uszkodzony. Deski podobrazia posiadały liczne uszkodzenia mechaniczne — pęknięcia i złamania. Dostarczono w sumie 96 części bardzo różnej wielkości. Największe fragmenty

¹ Konserwacja obrazu była wykonana jako praca dyplomowa na Studium pod kierunkiem prof. dr J. E. Dutkiewicza.

1—2. Obraz tablicowy „Mała św. Rodzina” ze zbiorów Pochwalskich przed konserwacją — fragmenty od odwrotu (biała krata wyskalowana w decymetrach)

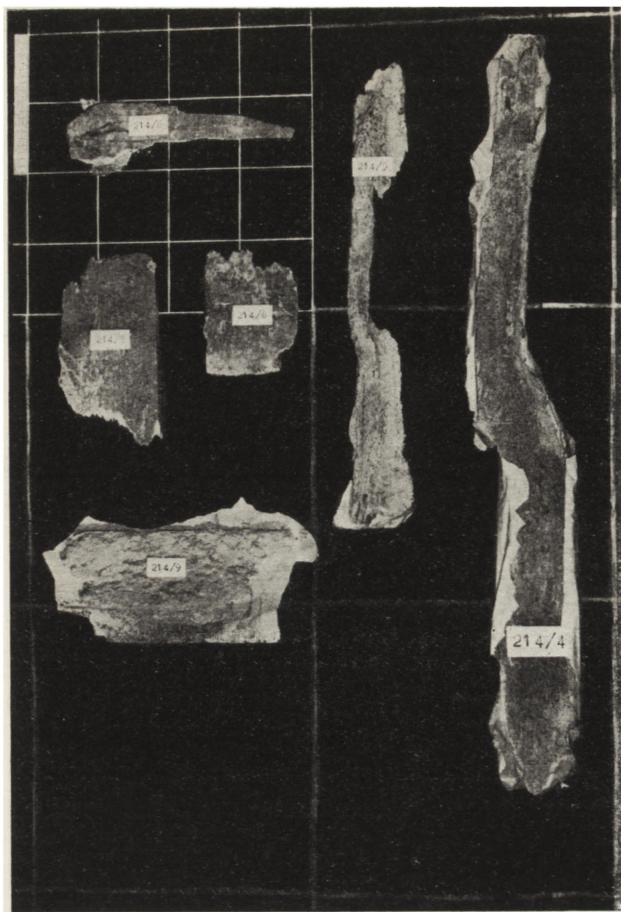
1-2. Peinture sur bois dite „La petite Sainte Famille” faisant partie des collections Pochwalski. Etat avant la restauration. Fragments du revers (carreaux blancs, échelonnés en décimètres)

stanowiły cztery deski zespolone z sobą (il. 1) i dwie deski pojedyncze (il. 2). Pozostałe części (il. il. 3, 4) pochodziły ze zniszczonej, brakującej siódmej deski podobrazia, a także z wykruszonych końców i brzegów desek zachowanych. Polichromia „zabezpieczona” była trzema warstwami grubego papieru klejonego na klej skrobiowy, a na wypukłym ornamencie geometrycznym dodatkowo gipsem między warstwami papieru. Tego rodzaju zabezpieczenie spowodowało odstawanie od podłoża warstwy malarskiej wraz z zaprawą. Drewno zachowanych desek oraz drobnych fragmentów na skutek destrukcyjnej działalności owadów

(*anobium punctatum*) zostało w dużym stopniu osłabione (ok. 30% ubytku masy drewna).

Przebieg prac konserwatorskich. Usunięto mechanicznie pierwotne zabezpieczenie polichromii zachowanych desek (trzy warstwy papieru na kleju skrobiowym), rozmiękczając klej kompresami zwilżanymi ciepłą wodą. Po odsłonięciu warstwy malarskiej ostrożnie odczyszczono jej powierzchnię z resztek kleju.

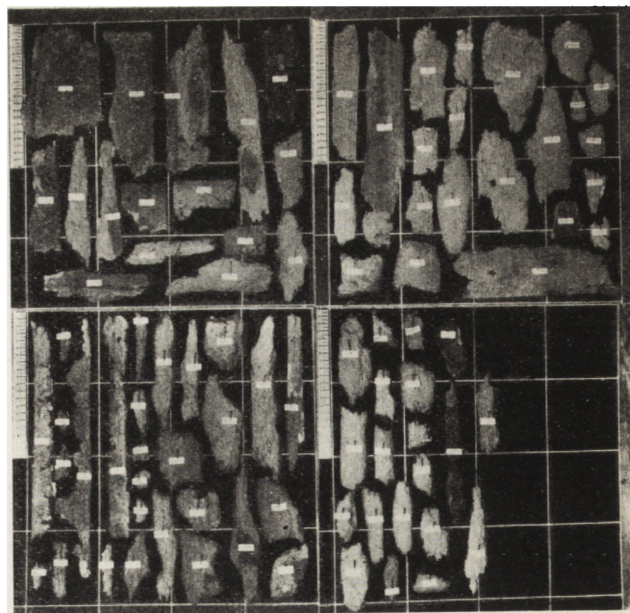
W celu zregenerowania tkanki drzewnej podobrazia i przywróceniu jej własności nośnych, wprowadzono jako impregnat 5% roztwór ko-

3

polimeru eteru winylowego² w alkoholu metylowym. Niskoprocentowy roztwór żywicy syntetycznej, która charakteryzuje się dużą lepkością, zapewnił jej dostateczne wnikanie w głąb masy drewna, za wyborem alkoholu metylowego jako rozpuszczalnika przemawiały jego właściwości spęczniania drewna — rozsuwanie micel i zwiększanie średnicy kapilar tkanki drzewnej — co ułatwia penetrację impregnatu. Przed kąpielą w zimnym roztworze żywicy drewno przesycało ciepłym rozpuszczalnikiem o temperaturze ok. 45°C³, a dopiero następnie zanurzano je w impregnacji. Czas tej kąpieli był uzależniony od wielkości desek lub ich fragmentów. Po impregnacji na odwrociu desek stwierdzono, że substancja utwardzająca w pewnych partiach przenikała niedosta-

² Kopolimer eteru winylowego jest substancją wielcząasteczkową, powstała w procesie przereagowania dwóch monomerów — octanu winylowego i eteru etylowo-winyloвого. Własności: ciężar cząsteczkowy — ok. 320000; temperatura rozkładu — ok. 216°C; temperatura mięknięcia wg Vicata — 84,3—85,8°C; nie zmienia własności w ciągu 24 godz. w temp. 65°C; absorpcja wody przy temp. 25°C: po 24 godz. — 0,142%, po 144 godz. — 1,389%; twardość w ° Brinnella — 18,6. Wymieniona żywica syntetyczna dzięki wysokiemu ciężarowi cząsteczkowemu odznacza się

4

3—4. Obraz tablicowy „Mała św. Rodzina” ze zbiorów Pochwałskich przed konserwacją — fragmenty od odwrocia (biała krata wyskalowana w decymetrach)

3-4. Peinture sur bois dite “La petite Sainte Famille” faisant partie des collections Pochwaliski. Etat avant la restauration. Fragments du revers (carreaux blancs, échelonnés en décimètres)

tecnie. Wykonano więc utwardzanie lokalnie tych miejsc za pomocą strzykawkki, stosując impregnat o 10% stężeniu.

Przesycenie drewna insektycydami o działaniu doraźnym okazało się zbędne, jako że owady kołatka domowego (anobium punctatum), którymi zaatakowane było drewno w chwili przekazania obrazu do konserwacji, były już nieczynne. Działanie profilaktyczne uniemożliwiające ponowną inwazję owadów spełniać będzie zastosowana żywica syntetyczna, której błony — dzięki swej elastyczności o charakterze gumowatym i adhezji lokalnej wywołanej przez wiercenie — są doskonałą izolacją przeciwko drewnojadom.

twierdzością błony. Posiada dużą adhezję do drewna. Jej błona chroni powierzchnię ciała zakonserwowanego przed silnym utlenianiem. Posiada zupełną odporność na rozwój drobnoustrojów. Omawiany kopolimer wykonany został przez mgr. inż. Romana Biłńskiego.

³ Podczas tej kąpieli — wskutek ogrzania — część powietrza uchodzi z drewna. W czasie zanurzania w zimnym impregnacji następuje ochłodzenie zawartego w drewnie powietrza — powstaje podciśnienie ułatwiające wnikanie impregnatu.

5. Obraz tablicowy „Mała św. Rodzina” po rekonstrukcji — odwrocie
5. Peinture sur bois dite “La petite Sainte Famille”; état après la restauration — revers

6. Obraz tablicowy „Mała św. Rodzina” po rekonstrukcji — lico
6. Peinture sur bois dite “La petite Sainte Famille”. Etat après la restauration — avers

W partie odstawania zaprawy malarskiej wraz z polichromią od podłoża wprowadzono ciepłą masę woskowo-żywiczną i sprasowano.

Wszystkie drobne fragmenty — pochodzące z brakującej deski podobrazia, jak również z wykuszonych brzegów zachowanych desek uporządkowano. Dla każdej deski z osobna wykonano rysunek w skali 1:1, lokalizując na nim fragmenty. W oparciu o te rysunki uzupełniono wykruszone brzegi desek właściwymi fragmentami. Ubytki desek wypełniono masą trocinową, odtwarzając ich pierwotną wielkość. Osłabione brzegi wzmocniono drewnianymi listwami. Wykonano rekonstrukcję

brakującej deski z masy trocinowej, w której osadzono zachowane fragmenty. Pęknięcia i złamania desek sklejoło żywicą syntetyczną w stężeniu 40% i wzmocniono wkładkami drewnianymi. W osłabione partie desek wstawiono protezy z drewna odpowiednio starego. Całość osadzono w specjalnej skrzynio-ramie.

Na tych czynnościach wyczerpano program pierwszego etapu zabiegów konserwatorskich, wchodzący w zakres pracy dyplomowej.

art. kons. Gizela Zborowska

Wszystkie zdjęcia wykonała autorka.

RÉASSEMBLAGE DE LA PEINTURE SUR BOIS MORCELÉE EN 96 FRAGMENTS

Dans le laboratoire de la Conservation des Oeuvres d'Art de l'Académie des Beaux-Arts de Cracovie on a procédé à la conservation d'une peinture représentant ce que l'on appelle "La Petite Sainte Famille" oeuvre d'un peintre issu de la Petite Pologne et appartenant à la corporation de métier du début du XVIe siècle, dont le nom n'a pas été découvert.

La peinture fut exécutée sur un panneau de bois composé de 7 planches et qui en raison de l'action nocive des insectes (*anodium punctatum*) et des endommagements mécaniques a été morcelé en 96 fragments.

Les travaux de reconstruction ont été réalisés en remettant en place les fragments de l'oeuvre morcelée et en complétant les manques par des ajoutages en bois et en masse de sciure. Pour redonner aux planches endommagées la résistance voulue on les a imprégnées d'une solution de 5% du copolymère d'éther vinylique avec de l'alcool méthylique. Cet imprégnant protégera en plus le vieux bois contre une nouvelle invasion des insectes.

Ce travail de conservation a été effectué par l'auteur sous la direction du prof. dr J. E. Dutkiewicz, à titre de thèse de diplôme.